

۳۱۱۳۸۴۶

جامعه‌شناسی خانواده و سرمایه اجتماعی

«در چشم‌انداز کنش متقابل نمادی»

دکتر احمد اسفندیاری

www.ketab.ir

نشر لویه

جامعه‌شناسی خانواده و سرمایه اجتماعی
«در چشم‌انداز کنش متقابل نمادی»

دکتر احمد اسفندیاری

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۹

ناشر: لویه

تیراژ: ۵۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۶۷۴-۲۸-۴

بهاء: ۶۵۰۰۰ تومان

اسفندیاری، احمد، ۱۳۶۱-	:	سرشناسه
جامعه‌شناسی خانواده و سرمایه اجتماعی - در چشم‌انداز کنش متقابل نمادی / احمد اسفندیاری.	:	عنوان و نام پدیدآور
تهران: لویه، ۱۳۹۹.	:	مشخصات نشر
ص. ۲۴۸	:	مشخصات ظاهری
۹۷۸-۶۰۰-۷۶۷۴-۲۸-۴	:	شابک
فیبا	:	وضعیت فهرست نویسی
کتابنامه: ص. ۲۴۸-۲۴۱.	:	یادداشت
خانواده‌ها -- جنبه‌های جامعه‌شناختی	:	موضوع
-- Sociological aspects Families	:	موضوع
سرمایه اجتماعی	:	موضوع
Social capital (Sociology)	:	موضوع
خانواده‌ها	:	موضوع
Families	:	موضوع
HQ۷۴۳	:	رده بندی کنگره
۸۵/۳۰۶	:	رده بندی دیویی
۶۱۶۱۴۰۴	:	شماره کتابشناسی ملی

مراکز فروش: انقلاب، خیابان وحید نظری، بین دانشگاه و ابوریحان، پلاک ۳۶، واحد ۱، تلفن: ۶۶۹۷۴۵۶۱

میدان امام حسین، خ دماوند، جنب دانشگاه آزاد، پلاک ۱۳۳۸، تلفن: ۳۳۳۲۷۲۴۱

پل گیشا، دانشکده علوم اجتماعی، تلفن: ۶۱۱۱۷۹۵۲

فهرست مطالب

۹	پیشگفتار.....
۱۱	فصل اول: بخش اول، ویک. د آغازین.....
۱۱	مدخل.....
۱۲	۱-۱ جامعه‌شناسی جاه.....
۱۳	۱-۱-۱ هژمونی جامعه‌شناسی غرب بومی و بیگانه.....
۱۸	۱-۱-۲ گریز و پرهیز از.....
۲۰	۱-۱-۳ عدم تفکیک میان مفاهیم مکی و مفاهیم تحلیلی جامعه‌شناسی.....
۲۱	۱-۱-۴ خلاء رویکرد روشمند ارائه تحلیل‌ها و عامیانه در مطالعات اجتماعی.....
۲۳	۱-۱-۵ فقدان رهیافت تخیل جامعه‌شناختی.....
۲۶	۱-۱-۶ غلبه جامعه‌نگاری خانواده بر جامعه‌شناسی خانواده.....
۲۷	۱-۱-۷ فقدان فرمول تحلیل عنصری در تعریف خانواده و تکیه بر تجربیات انتزاعی.....
۲۸	۱-۱-۸ فقدان شکل‌گیری گفتمان مشترک و بیگانگی با سایر جتماعی.....
۲۹	۱-۱-۹ آفت کاهش گرایی و غلبه نگاه جزء گرایانه.....
۳۰	۱-۱-۱۰ فقدان چشم‌انداز منظومه‌نگر.....
۳۲	۱-۱-۱۱ هژمونی پوزیتیویسم و کوشش مفرط در کمی‌سازی واقعیت.....
۳۳	۱-۱-۱۲ برابری جامعه‌شناسی با پزشکی اجتماعی.....
۳۴	۱-۱-۱۳ غفلت از گوهر فرایندی بودن واقعیت‌های اجتماعی.....
۳۶	۱-۱-۱۴ استحاله مطالعات طولی و تأکید بر انجام مطالعات مقطعی.....
۴۰	۱-۲ تخیل جامعه‌شناختی خانواده.....
۴۱	۱-۲-۱ جستار ایستایی‌شناسی خانواده.....
۴۲	۱-۲-۲ جستار پویایی‌شناسی خانواده.....
۴۳	۱-۳ خانواده به عنوان یک سیخ آرمانی جامعه‌شناسی.....
۴۴	۱-۴ خانواده در اصل اول جامعه‌شناسی (راه‌ها و اهداف).....

۴۶	۱-۴-۱ دومین مفهوم تحلیلی؛ خانواده و کارکرد اجتماعی
۴۷	۱-۴-۲ سومین مفهوم تحلیلی؛ خانواده و نظم اجتماعی
۴۸	۱-۵ خانواده در اصل دوم جامعه‌شناسی؛ تفکیک یافتگی اجتماعی
۵۰	۱-۶ خانواده در اصل سوم جامعه‌شناسی؛ هم‌فراخوانی اجتماعی
۵۲	۱-۶-۱ چهارمین مفهوم تحلیلی؛ خانواده به عنوان یک واقعیت اجتماعی تام
۵۳	۱-۶-۲ پنجمین مفهوم تحلیلی؛ تضاد در خانواده
۵۵	۱-۷ بازشناسی تحلیلی خانواده در اندیشه جرج هربرت مید
۵۶	۱-۷-۱ خانواده مبتنی بر بازی نقش
۵۷	۱-۷-۲ خانواده مبتنی بر نقش‌گیری
۵۷	۱-۷-۳ خانواده در مرحله بازی‌های فردی
۵۸	۱-۷-۴ خانواده در مرحله بازی‌های جمعی
۵۹	۱-۷-۵ خانواده در مرحله دیگری تعمیم یافته
۶۰	۱-۸ بازشناسی تحلیلی مفهوم خانواده در دیدگاه بلومر
۶۰	۱-۸-۱ خانواده در رزم آعیان اجتماعی
۶۰	۱-۸-۲ گفتار با سازمان‌ها بر خانواده؛ سازمان روانشناختی یا سازمان شخصی
۶۳	بخش دوم: خانواده و دشمنان آن
۶۳	مدخل
۶۳	۱-۱۰ مدرنیته علیه خانواده
۶۳	۱-۱۰-۱ ازدواج سفید یا همبازی سیاه، «رمغان مدرنیته متأخر»
۶۸	۱-۱۱ جنگ علیه خانواده
۷۱	۱-۱۲ فمینیسم علیه خانواده
۷۴	۱-۱۳ کاپیتالیسم علیه خانواده
۷۴	۱-۱۳-۱ سیاست کاپیتالیسم؛ کشاندن میدان نبرد از کارخانه به خانه
۷۶	۱-۱۴ مارکسیسم علیه خانواده
۸۱	فصل دوم: اشتغال زنان و ساختار خانواده در چشم‌انداز کنش متقابل نمادی
۸۱	مدخل
۸۲	۲-۱ اشتغال زنان
۸۲	۲-۱-۱ کوششی در راستای تعریف
۸۳	۲-۲ کلیاتی از اشتغال زنان
۸۶	۲-۳ گونه‌شناسی تبعات اشتغال زنان
۸۶	۲-۳-۱ تحولات هویتی

۸۶	۲-۳-۲ احساس رضایت مندی
۸۷	۲-۳-۳ افزایش سن ازدواج
۸۸	۲-۳-۴ فشار مضاعف
۸۹	۲-۳-۵ تحول در ساختار خانواده و الگوی تفکیک بافتگی نقش‌ها
۸۹	۲-۳-۶ تأثیر بر بُعد خانوار
۹۰	۲-۳-۷ تأثیر بر روابط مادر و فرزند
۹۱	۲-۳-۸ تأثیر بر روابط خانوادگی
۹۳	۲-۴ اشتغال زنان در چشم‌انداز کنش متقابل نمادی
۹۵	فصل ۱۰: م: ساختار توزیع قدرت در خانواده و چشم‌انداز کنش متقابل نمادی
۹۵	مدخل
۹۷	۳-۱ قدرت در خانواده
۹۷	۳-۱-۱ کوشش در باطن بازتعریف
۹۸	۳-۲ تیپولوژی ساختار قدرت در خانواده
۱۰۱	۳-۳ ساختار قدرت در چشم‌انداز کنش متقابل نمادی
۱۰۱	۳-۴ توزیع قدرت در خانواده؛ نمونه‌ها، تلافی عام ویر و مید
۱۰۵	فصل چهارم: انگیزه نیاز به موفقیت در خانواده و چشم‌انداز کنش متقابل نمادی
۱۰۵	مدخل
۱۰۷	۴-۱ انگیزه نیاز به موفقیت
۱۰۷	۴-۱-۱ کوششی در جهت بازتعریف
۱۰۸	۴-۲ فرایند تبدیل سبب‌های آرمانی در هستی‌شناسی کله‌لند و وبر
۱۰۸	۴-۳ ویژگی‌ها و شاخصه‌های دارندگان انگیزه نیاز به کسب موفقیت
۱۱۲	۴-۴ انگیزه نیاز به موفقیت در مدل ایستایی‌شناسی جرج هربرت مید
۱۱۲	۴-۴-۱ تلفیق تئوری Self مید و N - Ach کله‌لند
۱۱۳	۴-۵ انگیزه نیاز به موفقیت در مدل پویایی‌شناسی مید
۱۱۵	فصل پنجم: پایگاه اجتماعی- اقتصادی خانواده در چشم‌انداز کنش متقابل نمادی
۱۱۵	مدخل
۱۱۸	۵-۱ پایگاه اجتماعی- اقتصادی
۱۱۸	۵-۱-۱ کوششی در جهت بازتعریف
۱۱۹	۵-۲ ویژگی‌های پایگاه اجتماعی- اقتصادی
۱۲۰	۵-۳ پایگاه اجتماعی- اقتصادی در چشم‌انداز کنش متقابل نمادی

فصل ششم: سرمایه اجتماعی در چشم‌انداز کنش متقابل نمادی با تأکید بر نظریه جرج هربرت مید ۱۲۳

مدخل	۱۲۳
۶-۱ جستار هستی‌شناسی سرمایه اجتماعی	۱۲۸
۶-۱-۱ سرمایه اجتماعی پایان کشمکش عاملیت و ساختار	۱۲۸
۶-۲ سرمایه اجتماعی بر چه چیزی دلالت دارد؟	۱۲۸
۶-۳ سرمایه اجتماعی و پارادایم تفسیری	۱۳۰
۶-۴ جستار روش‌شناسی سرمایه اجتماعی	۱۳۲
۶-۵ جستار ایستایی‌شناسی و تخیل جامعه‌شناختی سرمایه اجتماعی	۱۳۲
۶-۶ چشم‌انداز تفسیری سرمایه اجتماعی	۱۳۳
۶-۷ سرمایه اجتماعی در دستگاه تفسیری جرج هربرت مید	۱۳۴
۶-۸ سرمایه اجتماعی و Self	۱۳۵
۶-۹ سرمایه اجتماعی؛ نقش‌گیری یا بازی نقش!	۱۳۷
۶-۱۰ جستار پویایی‌شناسی سرمایه اجتماعی	۱۳۸
۶-۱۰-۱ سرمایه اجتماعی از Game و Play به Generalized other	۱۳۸

فصل هفتم: سرمایه اجتماعی در چشم‌انداز کنش متقابل نمادی با تکیه بر نظریه هربرت بلومر ۱۴۱

مدخل	۱۴۱
۷-۱ سرمایه اجتماعی در قضایای کنش متقابل نمادی	۱۴۱
۷-۲ تلفیق تئوری Joint Action & Social Capital	۱۴۳
۷-۲-۱ سرمایه اجتماعی آینده تمام‌نمای کنش پیوسته	۱۴۳
۷-۳ سرمایه اجتماعی و کنش پیوسته در اصل اول جامعه‌شناسی	۱۴۵
۷-۴ سرمایه اجتماعی و کنش پیوسته در اصل دوم جامعه‌شناسی	۱۴۶
۷-۵ اصل سوم جامعه‌شناسی و سرمایه اجتماعی	۱۴۷

فصل هشتم: شاخص‌های سرمایه اجتماعی؛ اعتماد اجتماعی در چشم‌انداز کنش متقابل نمادی ۱۴۹

مدخل	۱۴۹
۸-۱ اعتماد اجتماعی	۱۵۳
۸-۱-۱ کوششی در راستای بازتعریف	۱۵۳
۸-۲ اعتماد اجتماعی در چارچوب هم‌کنش‌گرایی نمادی	۱۵۶
۸-۳ گونه‌شناسی اعتماد اجتماعی در مراحل پویایی‌شناسی مید	۱۵۷
۸-۳-۱ اعتماد اجتماعی در جوامع مبتنی بر بازی‌های فردی یا ساده	۱۵۷
۸-۳-۲ اعتماد اجتماعی در جوامع مبتنی بر بازی‌های جمعی	۱۵۹
۸-۳-۳ اعتماد اجتماعی در جوامع مبتنی بر دیگری تعمیم‌یافته	۱۶۰

فصل نهم: شاخص‌های سرمایه اجتماعی؛ مشارکت اجتماعی در چشم‌انداز کنش متقابل نمادی..... ۱۶۳

۱۶۳..... مدخل

۱۶۷..... ۹-۱ مشارکت اجتماعی

۱۶۷..... ۹-۱-۱ کوششی در راستای بازتعریف

۱۶۸..... ۹-۲ تبیین مشارکت اجتماعی در اصل اول جامعه‌شناسی

۱۶۹..... ۹-۳ مشارکت اجتماعی در مفهوم تحلیلی ساخت اجتماعی

۱۷۰..... ۹-۴ مشارکت اجتماعی در مفهوم تحلیلی کارکرد اجتماعی

۱۷۰..... ۹-۴-۱ کارکردهای مشارکت اجتماعی

۱۷۱..... ۹-۵ مشارکت اجتماعی و سومین مفهوم تحلیلی «نظم اجتماعی»

۱۷۱..... ۹-۶ مشارکت اجتماعی در اصل دوم جامعه‌شناسی (تفکیک یافتگی)

۱۷۲..... ۹-۷ مشارکت اجتماعی در اصل هم‌فراخوانی اجتماعی

۱۷۳..... ۹-۸ مشارکت اجتماعی به عنوان کنشی پیوسته

۱۷۵..... ۹-۹ مشارکت اجتماعی: اثری متفاوت از رفتارهای جمعی

۱۷۶..... ۹-۱۰ دینامیسم و ساروره‌راره‌های جمعی

فصل دهم: شاخص‌های سرمایه اجتماعی؛ آگاهی اجتماعی در چشم‌انداز کنش متقابل نمادی..... ۱۷۹

۱۷۹..... مدخل

۱۸۰..... ۱۰-۱ تخیل جامعه‌شناختی آگاهی اجتماعی

۱۸۰..... ۱۰-۱-۱ آگاهی اجتماعی، کوششی در جهت تعریف

۱۸۳..... ۱۰-۲ آگاهی اجتماعی در اصل تفکیک یافتگی اجتماعی

۱۸۴..... ۱۰-۳ آگاهی اجتماعی در چشم‌انداز کنش متقابل نمادی

۱۸۷..... ۱۰-۴ مید و آگاهی اجتماعی

۱۸۸..... ۱۰-۵ تلفیق تئوری Self و Social Consciousness

۱۹۰..... ۱۰-۶ آگاهی اجتماعی در مراحل بویایی‌شناسی مید

۱۹۰..... ۱۰-۶-۱ آگاهی تقلیدی

۱۹۱..... ۱۰-۶-۲ آگاهی در مرحله Play

۱۹۲..... ۱۰-۶-۳ آگاهی در مرحله Game

۱۹۲..... ۱۰-۶-۴ آگاهی تعمیم یافته Generalized Other

فصل یازدهم: شاخص‌های سرمایه اجتماعی؛ مشارکت سیاسی در چشم‌انداز کنش متقابل نمادی... ۱۹۳

۱۹۳..... مدخل

۱۹۶..... ۱۱-۱ مشارکت سیاسی

۱۹۶..... ۱۱-۱-۱ کوششی در راستای بازتعریف

۱۹۸.....	۱۱-۲ مشارکت سیاسی در پارادایم تفسیری
۲۰۱.....	۱۱-۳ Self و مشارکت سیاسی
۲۰۲.....	۱۱-۴ جامعه‌پذیری سیاسی یا اجتماعی شدن سیاسی!
۲۰۳.....	۱۱-۵ تلفیق تئوری کنش پیوسته و مشارکت سیاسی
۲۰۴.....	۱۱-۶ مکانیسم پویایی شناختی مشارکت سیاسی
۲۰۶.....	۱۱-۷ افتراق مشارکت سیاسی با سایر رفتارهای جمعی در دینامیسم پویایی‌شناسی مید و بلومر
۲۰۹.....	فصل دوازدهم: رویکرد فرجامین
۲۰۹.....	۱۲-۱ دستاوردهای تئوریک
۲۱۴.....	۱۲-۲ دستاوردهای گونه شناختی
۲۱۵.....	۱۲-۳ دستاوردهای تجربی
۲۲۳.....	۱۲-۴ مهارت‌های زندگی؛ به سوی خانواده نمادی و ارتقاء سرمایه اجتماعی
۲۲۳.....	۱۲-۴-۱ مهارت حل مسئله
۲۲۴.....	۱۲-۴-۲ مهارت حل تعارض
۲۲۴.....	۱۲-۴-۳ مهارت همکاری
۲۲۵.....	۱۲-۴-۴ کنترل هیجان (مدیریت خشم، اضطراب و افسردگی)
۲۲۶.....	۱۲-۴-۵ مهارت خود-کافی
۲۲۷.....	۱۲-۴-۶ مهارت برقراری ارتباط و ارتباط با دیگران
۲۲۷.....	۱۲-۵ راز از هم پاشیدگی روابط خانوادگی و انحلال سرمایه اجتماعی
۲۳۱.....	۱۲-۶ فرجامین دفاع از خانواده
۲۳۵.....	۱۲-۷ نتیجه‌گیری
۲۳۶.....	۱۲-۸ راهبردها
۲۳۶.....	۱۲-۸-۱ راهبردهای نظری
۲۳۷.....	۱۲-۸-۲ راهبردهای عملی
۲۴۱.....	فهرست منابع

پیشگفتار

یکی از روش‌های شناخت و کسب معرفت در فرایند تحلیل عنصری مفاهیم است که میسر می‌شود. لیک، تفکات و سپس امتزاج مفاهیم، مقدمه عمل در علم و به طریق اولی در علوم اجتماعی است. بر این اساس اصل راه‌ها و اهداف، تفکیک‌یافتگی و در نهایت هم‌فراخوانی، سه قاعده بنیادین مطالعات جامعه‌شناختی هستند و ارائه هرگونه تحلیل و تبیین اجتماعی بدون مطمح‌نظر قرار دادن اصول فقهی عقیم و سترون است. نویسنده اثر بر آن است تا از این دهلیز، هژمونی رویکردهای عوام‌پس‌انداز، تعدیل و رویکردهای تفهیمی را به میدان مطالعات اجتماعی و پژوهش‌های جامعه‌شناسی بازگرداند.^۱

سراسر اثر پیش‌روی تلفیق تئوری، امتزاج افکارها و رفت و برگشت بی‌وقفه حد فاصل سه اصل جامعه‌شناسی نظری^۲ است. لذا دو مؤلف، نویسنده و سرمایه اجتماعی در بادی امر در قالب اصول فوق ریخته شده و ضمن کشف پاره‌های متلازم بر دو مفهوم، نشان می‌دهیم که در مکتب کنش متقابل نمادی کدام یک از اشکال خانواده سرمایه‌فرسایش و کدامین شکل، زمینه افزایش سرمایه اجتماعی را فراهم می‌آورند.

کتاب پیش‌روی در چهار پاره و سیزده فصل تنظیم شده است. در یک‌دو آغازین اثر، ضمن نقد اجتماعی مطالعات جامعه‌شناسی، خانواده در چشم‌انداز جامعه‌شناسی نظری و در چارچوب تخیل جامعه‌شناسی مورد بررسی و مطالعه قرار گرفته و با تحلیل خانواده در چشم‌انداز هم‌کنش‌گرایی نمادی ادامه یافته و در نهایت با تحلیل پدیدارشناختی اندیشه دشمنان خانواده اعم از مدرنیسم، کاپیتالیسم، فمینیسم و مارکسیسم پایان پذیرفته است.

۱. اصحاب منطق معتقدند که «اثبات شیئی نفی ما عدی نمی‌کند». به عبارتی اتخاذ رویکرد کنش متقابل نمادی در اثر پیش‌روی، نه به معنی تعصب نسبت به این رهیافت و نه به معنای نادیده انگاشتن سایر دبستان‌های فکری در مطالعات اجتماعی است.

۲. سه اصل جامعه‌شناسی نظری عبارت است از: اصل راه‌ها و اهداف، تفکیک‌یافتگی و هم‌فراخوانی اجتماعی.

فصل دوم تا پنجم به شرح مؤلفه‌های مرتبط با ساختار خانواده مشتمل بر اشتغال زنان، ساختار توزیع قدرت در خانواده، انگیزه نیاز به موفقیت و پایگاه اجتماعی و اقتصادی اختصاص داده شده است.

در فصل ششم و هفتم به ترتیب مفهوم سرمایه اجتماعی در دستگاه نظری جرج هربرت مید و هربرت بلومر به عنوان اثرگذارترین اندیشمندان مکتب کنش متقابل نمادی مورد بررسی قرار گرفته و نشان داده شده است که هر دو متفکر، به طور تلویحی سازه سرمایه اجتماعی را به ترتیب در تئوری Self و joint Action مطمح نظر داشته‌اند.

در فصل هشتم تا یازدهم نیز از منظری نو به مؤلفه‌ها و شاخص‌های سرمایه اجتماعی شامل اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی، آگاهی اجتماعی و مشارکت سیاسی اشاره شده است. رویکرد فرجامین اثر به دستاوردها، راهبردها و ایضاً رمزگشایی از علل فروپاشی خانواده و افول سرمایه اجتماعی در مقیاس جهانی و در نهایت به طرح دفاع از خانواده اختصاص داده‌ام.

مدعی نیستم که اثر حاضر از هر جهت جامع و مانع باشد. لیک آرزو مندم که تنها نقب و روزنه‌ای به افق‌های باز در این زمینه گشوده باشد تا محققان و اندیش‌ورزان، با همت و دقت بیشتری به بررسی خانواده و سرمایه اجتماعی بپردازند که بی‌اغراق ضروری است. ضمن تقدیر و سپاس از همه کسانی که مرا در انتشار این اثر یاری نموده‌اند به ویژه جناب آقای دکتر عادل ابراهیمی لویه مدیر محترم انتشارات سوره که ضمن تقبل زحمت بازخوانی اثر، نکات بسیار نغز و ارزنده‌ای را نیز پیشنهاد نمودند. دکتر ایباتی از عارف شیراز، حافظ، پیشگفتار را به پایان می‌برم.

هیچ کس نیست که در کوی تو آش کاری نیست

هر کس آنجا به طریق هوسی می‌آید

کس ندانست که منزله معشوق کجاست

آنقدر هست که بانگ جرسی می‌آید